

No, bez obzira na taj nedostatak, knjiga obiluje odličnim uvidima u razvoj antropološke misli i pronalazi neke veze među manje poznatim antropolozima i ne-antropolozima koji su imali važan utjecaj na velika antropološka imena, poput Michela Leirisa. I, naravno, sve što treba na brzinu saznati o nekim temeljnim teorijskim konceptima i antropološkoj literaturi, lako se pronalazi u ovoj knjizi, jednostavno i pregledno objašnjeno s napucima za daljnje čitanje. Neminovno je to knjiga koja dodatno obogaćuje nastavno štivo na studijima etnologije i kulturne antropologije u regiji.

Tomislav Pletenac

Branko Đaković: *Igre oko vatre.*
Prilog etnološkim istraživanjima o vatri
Samobor: Meridijani, 2011., 229 str.

Između pozivanja na mudrost grčkog filozofa Heraklita, koji elementu vatre dodjeljuje ulogu oblikovnog počela sveg svijeta, i opservacije o kemijskom i fizikalnom uporištu za ovaj prirodni fenomen i epifenomene koji ga okružuju, “Predgovorom” knjige *Igre oko vatre* Branko Đaković uvodi nas u svijet odluke da se vatri posveti etnografska monografija koja bi u samonametnutoj izlagačkoj skromnosti tek pokušala naznačiti mnoge njezine kulturološke i društvene aspekte.

Sagledavajući opsežnost pothvata Branko Đaković “vatrenu besjedu” predstavlja kao nužnost i “unutrašnje gorenje” da se ispiše dugogodišnje bavljenje vatrom kao kulturemom, koje u konačnici dobiva svoju tekstualnu eksplikaciju ovom knjigom. *Uvod* knjige tako počinje naglašavanjem svijest o “slojevitosti” pregnuća i nemogućnosti jednostavnog oslanjanja na postojeću ponudu antropoloških paradigmi. Zbog toga pristup biva određen “krparijom” ili pokušajem obuhvaćanja svih onih tumačenja vatre koja su je odredila kao kulturem *sui generis* podatan, ali i nužan za tumačenje kulturne tvarnosti putem refleksija o ulozi vatre u oblikovanju kulturnih zajednica te njezinih uprizorenja u različitim društvenim funkcijama.

Početak priče o vatri ispisuje se arheološkim uvidima o upoznavanju vatre u ljudskom društvu, kroz pričanje o “pripitomljavanju” ovoga prirodnog fenomena i rastu ljudskih zajednica te stvaranju “univerzalnog kulturnog i socijalnog miljea” vrste koja posjeduje spoznaju o moći vatre.

Poglavlje “Igre oko vatre” i potpoglavlje “Gdje su ljudi, tu je vatra” oris je povijesti aktivne upotrebe vatre u arheološki dokumentiranim nalazima. Frazerovo “otkrivanje vatre” prilog je uvidu o evoluciji odnosa čovjeka i vatre, potkrijepljen

komparativnim mitološkim predodžbama koje prate tri stadija ljudskog odnosa prema vatri, pokazujući da se razdobljima nepoznavanja vatre, upotrebe vatre te u konačnici razdoblju proizvodnje vatre asociraju mitološka pojašnjenja ljudskog kretanja od nemoći do začuđenosti i tehnološke snage kroćenja vatrene sile. Naslanjajući se na mitološka objašnjenja poglavlje “Fenomenologija i poetika vatre” psihologizacijom vatre traži formativna objašnjenja njezina značaja. U potrazi za tumačenjem “enigme vatre” kao “univerzalne enigme” (G. Bachelard) Đaković nam prenosi Bachelardova promišljanja o seksualiziranosti postupka dobivanja vatre, fertilizacijskom učinku vatre koji se prenosi u njegovo univerzalno seksualizirano tumačenje. No ne naglašava Bachelard samo osnažujuću, tvorbenu ulogu vatre kao simbola, već i njezinu mračnu stranu, destruktivnu energiju s učinkom uništenja, zbog čega će Đaković zaključiti kako “kompleksnost mitova, multifunkcionalnost i fluidnost” o vatri zapravo snaži i uvide poput Bachelardovih, odnosno pokazuje da tek najširim interpretativnim zahvatom i različitim interpretativnim pristupima možemo tragati za značenjem vatre u kulturi.

“Etnografija vatre” jedno je od središnjih etnografskih poglavlja u knjizi u kojem se kalendarski prikazuju glavni godišnji običaji što u svojoj izvedbi prigrljuju neku od vatrenih pojavnosti. Naslanjanjem na Frazerovu komparativnomitološku misao Đaković nas podsjeća na dva obuhvatna tumačenja vatre – jedno koje se objavljuje kao solarna teorija o vatri i drugo iscrpljeno purifikacijskom teorijom svetkovanja vatre. Prateći Frazerovu interpretaciju Branko Đaković će izlaganje godišnjih pojavnosti vatre u kulturnim izvedbama zajednica predstaviti upravo slijedeći dva ponuđena principa. Solarne vatre u Europi tako bivaju predstavljene u najznačajnijim pojavnostima vezanim uz refleksiju na sunčevo gibanje kroz godinu ili pak općenitu opservaciju o ciklusima smjene hladnih i toplih razdoblja godine, uz koje će europske zemljoradničke i stočarske zajednice izgraditi mitološki obrambeni niz ponašanja, rituala, običaja, magijskih radnji vezanih uz vatru. Bilo da se opserviraju korizmene vatre, uskrzne vatre, prvomajske vatre (Beltane), ljetne solsticijske vatre, vatre uoči svih svetih, vatre sredine zime, vatre iz potrebe i u konačnici vatre koje se koncipiraju oko žrtvovanja lutka (lika, figure čovjeka ili čak životinje), Đaković primjećuje da je paljenje utjelovljivalo ljudski strah od nepoznatoga i od razumski teško objašnjivih pojava u kojima je vatra podupirala mitološko poimanje svijeta.

Naznačujući središnjost vatre za etnologue u povijesno disciplinarnom smislu, Đaković nas vraća fundamentalnim istraživanjima posvećenim klasifikacijskim i distribucijskim naporima difuzionističke škole, popraćene kartografskim ilustracijama komparativno izloženog materijala u *Etnološkom atlasu Europe* te istraživanjima Matthiasa Zendera o godišnjim vatrama. Šesto poglavlje posvećeno “proždrljivom ognju [koji] sve pročišćava” pokušaj je zahvaćanja mnogobrojnih

i slojevitih vatrenih pojava na području bivše Jugoslavije utemeljen na podacima *Etnološkog atlasa Jugoslavije* i autorovim etnografskim istraživanjima uskrasnih, ivanjskih kresova i vatri na Sveta tri kralja u Hrvatskoj. Pretposljednijm poglavljem “Čin i nada” autor nas vraća purifikacijskom, ozdravljajućem tumačenju vatre kroz običaj “žive vatre”, odnosno običaj “privega” koji kroz ulogu vatre u kultu mrtvih objedinjava i luminalne i očišćujuće, ali i agrarne (plodonosne) funkcije paljenja vatri.

Izlazeći iz okvira tradicijom ukroćenih pojava u posljednjem poglavlju “(Ne)ukroćena goropad” Đaković nas zaigrano vodi izvan sigurnosti akademskog klasificiranja pojava vezanih uz vatru i usmjerava na nove refleksije o vatri i njezinu značenju za zajednicu. Mitološki i tradicijski ukotvljena znanja u ovom se poglavlju pokazuju u svojoj, uvjetno rečeno, “(ne)ukroćenosti” kao podatna podloga suvremenim izvedbama. Razlažući pojave poput festivala vatre, koji komodificiraju odnos čovjeka prema prirodi, odnosno vatri, anestenarija – hodačica po ugljevlju, neopoganskih učenja u kojima vatra nosi elementarnu privlačnost iskonskog stanja, autor nas vodi ka kraju u kojem se obična lomača ili vatra javlja kao učinkovito sredstvo postavljanja prema suvremenom svijetu u kojem gore knjižnice ili knjige, nacionalni simboli, u kojem se Jan Palach “samospaljuje” kao dobrovoljna simbolička žrtva osnažena očišćujućom i destruktivnom snagom vatre. Knjiga *Igre oko vatre* neobično je ilustracijski bogato izdanje, u kojem se javljaju fotografije Romea Ibriševića, Zvonimira Tanockog, Davora Rostuhara i terenske snimke Branka Đakovića. Akademsku raspravu dopunjuju kartografski prilozi utemeljeni na česticama izdvojenim iz *Etnološkog atlasa Jugoslavije*, kao i prikazi skupnih podataka grafikonima i strukturnim stupcima. U nakani da približi najširem čitateljstvu kretanje kroz kvalitativne podatke *Etnološkog atlasa Jugoslavije* knjiga završava nizom slikovnih priloga popunjenih upitnica koje svojim šarmom i arhivskom patinom pričaju priču o probuđenom arhivu vatre.

Sanja Potkonjak

David Graeber: *Direct Action. An Ethnography*

Edinburgh, Oakland, Baltimore: AK Press, 2009., 568 str.

Pisanje prikaza pretposljednje knjige antropologa Davida Graebera zadaća je u isto vrijeme nezahvalna i ugodna. Nezahvalna jer je potrebno odmah na početku pomiriti se s nužnom nepotpunošću: iznimno je teško u ograničenom prostoru žanra prikaza vjerno predstaviti ovu etnografiju koja broji više od petsto stranica, bogatoga i višeslojnog sadržaja. Ugodna jer je riječ o iznimnom djelu,